

УДК 94 (477)

Володимир **Костюк**

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії мистецтва та
гуманітарних наук КІПДМ ЛНАМ

Іван Франко та Михайло Павлик (до історії побратимства та непростих взаємин)

Анотація: І. Франко та М. Павлик стали засновниками Русько-української радикальної партії — першої в Україні партії нового парламентського типу. Ними осмислювалися основні тенденції розвитку українського питання, як соборності українських земель і створення незалежної Української держави. У журналі «Народ», який вони видавали, вперше в історії української періодики широко висвітлювалося життя трудового народу, особливо селянства.

Ключові слова. Радикальна партія, народовці, москвофіли, національне відродження, українофіли, незалежність, соціалізм, соборність, Галичина.

Життя і творчість Івана Франка та Михайла Павлика для наших сучасників цікаві тим, що в їх працях багато уваги приділяється українському національному питанню. Прагнення українців до возз'єднання українських земель і створення незалежної української держави неминуче поставало з усією гостротою. А тому те, що відбувалось в кінці XIX — на початку XX ст. у Австро-Угорщині, основні тенденції розвитку українського питання і напрями їх осмислення представниками українського національного відродження важливі для сьогодення. Вивчення питання відносин І. Франка та М. Павлика, еволюції їх поглядів, зіставлення з ідейними орієнтирами початку XXI ст. може стати цінним історичним, політологічним матеріалом для сьогодення.

Високо оцінюють внесок І. Франка та М. Павлика у створення Радикальної партії Я. Грицак, О. Реєнт, М. Кугутяк, О. Добржанський, П. Шкраб'юк, О. Жерноклеєв, І. Райківський. Про діяльність І. Франка та Михайла Павлика у журналі "Народ" писали науковці А. Круглашов, В. Качкан, М. Василенко, по організації українського жіночого руху Б. Савчук та О. Маланчук-Рибак.

Директор Інституту історії України НАН України академік В. Смолій називає І. Франка та М. Павлика серед тих борців і

речників незалежної України, хто своєю творчістю і діяльністю надихнув концепцію української революції [22, с. 1]. А Сокирко заявляє, що у плеяді діячів національно-визвольної боротьби діяльність, Івана Франка неможливо уявити собі без постаті М. Павлика [23, с. 335]. Роман Горак зазначає: “Те, що Михайло Павлик був для Івана Франка авторитетом - факт незаперечний, як і той, що саме він мав і великий вплив на становлення Франка як письменника” [5, с. 10]. Автор біографічного нариса про М. Павлика Л. Іваницька вказує: “Особливо предметний характер народознавчих зацікавлень проступає у стосунках М. Павлика з М. Драгомановим та І. Франком, у його ставленні та оцінках тих праць учених, що стосуються безпосередньо історико-краєзнавчого, фольклорно-етнографічного пластів соціального буття” [9, с. 323]. В. Качкан зауважив, що сьогодні обставини й умови вимагають об’єктивно, справді по науковому, аналізувати ту суспільно-економічну й духовну ситуацію та атмосферу в якій жили і творили І. Франко та М. Павлик [11, с. 45].

Цінним джерелом для розкриття теми є листування Івана Франка та М. Павлика. У 48— 50 томах 50-ти томного зібрання творів І. Франка опубліковано 104 листи І. Франка до М. Павлика (від кінця березня 1879 р. до кінця грудня 1907 р.) [27]. У державних відомчих архівах, за кордоном, у музеях знаходиться велика кількість листів Івана Франка і М. Павлика, що свідчить не лише про активну переписку, але й про інтенсивну працю видатних громадсько-політичних діячів, котрі прагнули якомога більше прислужитися поживленню національного і соціального вияву українців. У Відділі рукописів Інституту літератури зберігається 100 автографів листів І. Франка до М. Павлика і 120 листів М. Павлика до І. Франка [2]. Окремі з листів сприяють розкриттю малодосліджених сторінок тогочасного суспільного руху, інші більш повному висвітленню вже відомого фактологічного матеріалу, уточненню хронології та конкретизації біографічних даних видатних діячів. Листування М. Павлика з М. Драгомановим, І. Франком та іншими відомими діячами українського національного та демократичного відродження досить рельєфно відбиває конкретні форми боротьби. Л. Драгоманова-Шишманова про листи М. Драгоманова писала: “Деякі з них — то цілі лекції, проповіді, маніфести, програми. Якби їх усі зібрати й надрукувати, я гадаю, вони ще яскравіше,

ніж батькові книжки, виявили б його погляди. . Це видно вже з листів до М. Павлика та І. Франка” [8, с. 119].

І. Франко згадував: “Прийшовши до Львова до “Академического кружка”, я опинився раптом серед спорів язикових і національних, котрі для мене були досі майже зовсім чужі і не зрозумілі, то й, очевидно, не міг у них найти ладу і хитався довго то на сей, то на той бік. Я заприянив тут з М. Павликом. Хоч оба ми були хлопські сини, але наше виховання, розвій і склад думок були дуже неоднакові, не говорячи вже про велику різницю темпераментів і привичок. То й не диво, що приятель наша була властиво зразу вічною суперечкою” [27, т. 49, с. 244]. Невдовзі до керівництва “Академічним гуртком”у Львові прийшло демократичне крило на чолі з І. Франком, М. Павликом та їх однодумцями. Іван Франко про це писав: “Коли число українофілів, до яких пристала також значна часть давніших членів “Кружка”, в тім числі ми оба з Павликом, дійшло до переваги, скликано загальні збори “Кружка”, на яких українофіли, незважаючи на страшну галабурду, зроблену москвофілами, переперли вибір свого виділу” [25, с. 245]. Р. Горак вказує, що цей переворот був спровокований М. Павликом [5, с. 11].

Першою спільною роботою М. Павлика та І. Франка було редагування науково-літературного часопису “Друг”- органу демократичної молоді Західної України. Їм належала провідна роль у переході журналу “Друг”(1876) на демократичні позиції та утвердженні в ньому народної мови, що засвідчило народження нової української журналістики. Після припинення виходу у 1877 р. журналу “Друг”М. Павлик та І. Франко почали пошук шляхів створення нового журналу. Цю ідею в листах до М. Павлика підтримав М. Драгоманов. М. Павлик назвав нове видання “Громадським другом”, що вказувало на спорідненість із “Другом”. У березні 1878 р. “Громадський друг”здано в друкарню. Про підготовку матеріалів до першого числа йшла мова в листах М. Павлика до Драгоманова: “При редакції — нам ніхто не допомагає — ми тільки оба (М. Павлик та І. Франко — В. К.) писателствуємо”. Функцію видавця і відповідального перед законом про пресу редактора взяв на себе М. Павлик. У підготовці до випуску журналу йому спершу допомагав І. Франко, а згодом й О. Терлецький. У листі до М. Драгоманова написаному на початку березня 1878 р. І. Франко повідомляв: “Я

від 5/III нового стилю на волі, сиджу у Павлика. Мене не хотіли випустити на вільну ногу для рекурсу і тим змусили прийняти декрет. Не знаю, куди тепер кинутися і як продержатися. Поки що я буду помагати Павликові видавати “Громадського друга”, і коби лиш яка-така підпора, ми би, поставили його дещо трохи на ноги і довкола нього згрупували що талантлівішого і живішого з молоді” [27, т. 48, с. 77]. Щоб уникнути переслідувань поліції М. Павлик та І. Франко вирішили випускати “Громадський друг” у формі неперіодичних збірників “Дзвін” та “Молот”. У збірнику “Дзвін” було опубліковано частину повісті М. Павлика “Пропащий чоловік”. За це збірник сконфісковано, а проти письменника порушено судову справу. Висновок цісарської державної прокуратури у Львові підтверджував і конфіскацію брошури “Молот”, оскільки, на її думку, зміст статей, вміщених в українській брошурі, яку видав М. Павлик, містить в собі ознаки злочину.

У 1878 р. М. Павлик, І. Франко та І. Белей почали видавати “Дрібну бібліотеку”— переклади художніх та наукових творів іноземних авторів. Вийшло 14 випусків, зокрема твори Е. Золя, Дж. Байрона, М. Добролюбова, Е. Геккеля та інших.

Про переслідування їх владою і судові процеси І. Франко згадував: “Ми жили пару місяців разом: Павлик, його сестра Анна, Терлецький і я. Часто бувало так, що одного дня ми не знали, що їстимемо другого; з платою за помешкання спізнювалися часто; та найбільше боліло нас те, що вся руська суспільність, за виємком купки молодіжі, уникала нас, як зачумлених” [24, с. 46]. І. Франко писав: “Вибив із колії засуд Павлика й мене: ми були студенти філософії, числили на педагогічну кар’єру, а тепер мусили попрощатися з нею і добиватися хліба наразі журналістики” [5, с. 40].

Щоб уникнути чергового тюремного ув’язнення, 27 січня 1879 р. М. Павлик таємно виїхав у Женеvu до М. Драгоманова, де разом з ним, С. Подолинським та А. Ляхоцьким видавав тематичні збірники і журнал “Громада”, що стали першими зразками вільної української позацензурної демократичної преси, визначного явища в політичній літературі кінця 70-х — початку 80-х рр. XIX ст.

Вже на початку жовтня 1879 р. І. Франко пише М. Павлику: “А щодо Вашого повороту сюда, то наші люди не можуть з

собою погодитися. Одні кажуть, щоб Ви зовсім не вертали, що волите сидіти таки у Женеві, — другі знов кажуть, що вертайте. Мені ж здається, що се думка добра, тільки б так зробити, щоб з того не вийшов новий процес або коли процес, то перед присяжними. Тільки мені здається, що вертати Вам конче, раз — для оживлення тутешнього руху, а по-друге, і для того, що там, як бачу, обставини не зовсім корисні для вас і не зовсім сприяють спокійним, обширним студіям” [27, т. 48, с. 216].

10 лютого 1880 р. Іван Франко напише у листі до М. Павлика: “...мені здається, що чи не ліпше було б Вам та з весною вертати сюди, відбути тих б місяців — процес за “Молот”, безперечно, не випав би так лихо для Вас, як за “Дзвін”, — ну, і відтак почали б ми знов роботу, тільки ґрунтовніше, більше обдумано, ніж перший раз. Чи воно так є, чи лиш мені так здається, що Ви з Женеві не скористали так багато, як думали вперед? А й мені тут погано без Вас, ні з ким побалакати, поспорити... Роздумайте добре і вертайте якнайшвидше, бігме! Мені здається, що хоть і з бідю напів, а видержати чоловік мусить, — а там далі піде робота, і наукова, і писательська, — мож буде дихати. Ану, руштесь!” [27, т. 48, с. 232].

В кінці травня 1879 р. І. Франко писав до М. Павлика: “Ваш начерк історії наших рухів дуже мені подобався і, здається, освітить така праця все діло з нового боку і покаже в органічнім, причиновім зв'язку те, що не одному видається случайним та маловажним. Я дуже цікавий на саме виконання” [27, т. 48, с. 185].

У листі від 10 жовтня 1879 р. І. Франко до М. Павлика писав: “Чи Ви переконані, що жіноче питання має у нас такий гострий характер, що заступає собою прочі питання, економічні і культурні? Я думаю, що ні. Ані жіноче питання у нас не визначається. особливо різко, ані тим, що ми говорили торік про жіноче питання, ми не помогли своїй справі. Вірте мені, що з жінок, особливо молодших, ви швидше поробите соціалісток при помочі фізіології та економічної теорії, ніж при помочі... образів побутових з жіночого життя” [27, т. 48, с. 215]. Сучасна дослідниця жіночого руху О. Маланчук-Рибак зазначає, що “дослідження історії жіночого руху, емансипаційних устремлінь жінок узагалі неможливе без пізнання суспільно-політичного та культурного життя того часу, видатним представником якого був Іван Франко [16, с. 78]. Борис Савчук, аналізуючи проблему

ролі та покликання жінки в національній історичній суспільно-політичній думці, вказує: “Велику, хоча й неоднозначну роль у виникненні та становленні українського жіночого руху відіграли молоді поступовці-радикали Іван Франко та Михайло Павлик, що приділяли значну увагу питанням фемінізму. Ціла плеяда діячок, таких як Уляна Кравченко, Анна Павлик, Ольга й Михайлина Рошкевич, Софія Окуневська, Олеся Бажанська та інші, що стояли біля його колиски, знаходились під впливом їхньої суспільної та творчої діяльності” [21, с. 51].

І. Франко у листі від 20 лютого 1881 р. до М. Павлика, який знаходився у Монпельє (Франція), писав: “До Вас з д. Подолинським у нас просьба... чи не мож би де там у Вас або через Вас дістати портрети Максимовича і Марка Вовчка, а також чи не подали б Ви нам коли вже не цілі біографії (що було б дуже пожадано), то бодай деякі дані до життя і характеристики ось яких людей: Лисенка, Нечуя, Максимовича, Марка Вовчка, Антоновича, Добролюбова”. Конечно, ліпше б було вперед своїх, але залежати буде від того, чи і які портрети будуть у нас під руками [27, т. 48, с. 272].

В архівах збереглися повідомлення поліцейного керівництва про приїзд М. Павлика: “Дня 30 місяця січня прибув до Львова Михайло Павлик, зупинився в готелі Лазаруса і має намір мешкати тут постійно. Відразу з перших хвилин після прибуття виявляє велике зацікавлення останніми подіями соціалістичного руху. Відновлює він давніші знайомства і старається ввійти в середовище студентської молоді”. В кінці повідомляється, що за М. Павликом та І. Франком встановлено постійний поліцейний нагляд. Внизу дата доносу — 1 лютого 1883 р. [1, арк. 47]. Перестороги поліції виявилися немарними. Восени 1883 р. М. Павлик разом з І. Франком та Н. Кобринською проводять у м. Коломиї нараду студентів-українців.

Після повернення в Галичину М. Павлик далі тісно співпрацює з І. Франком. Іван Франко писав саме в цей час у листі до У. Кравченко від 26 грудня 1883 р.: “Коли я говорю про спільну працю, то я розумію се так, що спільник мій буде де в чім користати від мене, а я буду де в чім користати від нього, щоб ціль наша була тим ліпше досяжена. Що я такої спільної праці бажаю і що для такого спільника, котрий би своєю натурою і своїм розумом корегував хиби моєї природи і мого розуму,

готов би понести великі жертви, — на се доказом історія цілого мого життя, мій приятельський стосунок з Павликом, Белеєм і деякими другими людьми...” [27, т. 48, с. 396].

Майже всі вісімдесяті роки Михайло Павлик жив виключно на заробітки у різних газетах. Іван Франко писав: “Михайло Павлик протягом 80-х років по повероті з Женеві і по відсидженню шестимісячної в’язниці жив у Львові переважно газетярським заробітком, почасти за моєю грошовою підмогою” [25, с. 371— 372]. І. Франко у листі від 4 грудня 1883 р. повідомляв М. Драгоманова: “Не знаю, чи звісно Вам, що Павлик надумав їхати у Відень до шпиталю і там робити переклад Реклю. Жаль, що він не остається у Львові, де міг би борше заробити дещо, хоч би пишучи дописи до варшавських та петербурзьких газет польських, так як се роблять тепер люди, майже нічогосінько не знаючі про наші справи. Конечно, одного тільки треба б йому — як писати допись, то не полеміку, але я думаю, що це би йому удалось по невеличкій боротьбі з своїм темпераментом” [27, т. 48, с. 387].

Михайло Павлик та Іван Франко надумали організувати рільничу комуну. Вперше І. Франко згадує про цю ідею в листі до Ольги Рошкевич від 14 серпня 1878 р. : “Ах, якими-то чарівними красками малювали ми собі не раз з Павликом будуще життя на селі”. Більшої реальності набрала ця ідея 1882 р. , коли Михайло Павлик у листах від 30 жовтня та 7 грудня 1882 р. запропонував Франкові спільно закупити в Коломиї хату у Михайла Білоуса. Він задумав переїхати до Коломиї разом з мамою і сестрами, продавши свій маєток у Монастирськім. 12 листопада 1882 І. Франко писав до М. Павлика з Нагуевичів: “Лист Ваш, правду сказати, так як і всяке Ваше письмо, розворушив мене, порушив багато всяких думок і бажань, навіть, тісно мені почалось робитися в нашій старій хаті. . ” [27, т. 48, с. 324]. Та цей задум закінчився невдачею, бо Павлик не знайшов купця на свій маєток, а Франко не виявляв великої охоти проживати в Коломиї [3, с. 91].

1887 року з друкарні Товариства ім. Шевченка вийшла праця М. Павлика “Про русько-українські народні читальні”. Подана у вигляді статистично-соціологічного нарису вона мала дуже важливе значення для сучасників і як науково-дослідницька, і як популяризаторська праця. Іван Франко у листі до М. Драгоманова 31 жовтня 1886 р. повідомляв: “Павлик зайнятий тепер своїми

“Читальнями”, хоче друкувати осібною книжкою” [27, т. 49, с. 81]. 15 листопада 1886 р. М. Павлик через часопис “Зоря” інформує своїх читачів про закінчення роботи над книгою і звертається до громадськості із закликом надсилати гроші на її видання на львівську адресу І. Франка. Ідею такої організації випуску книги подав М. Павлику сам І. Франко.

У листі до М. Павлика на початку грудня 1887 р. І. Франко інформує: “Читальні не вийшли ще, надіюсь, що цими днями будуть готові, і тоді зараз зашлю Вам” [27, т. 49, с. 132]. В середині грудня 1887 р. він пише у листі до М. Павлика. І. Франко ще інформує М. Павлика, що “Читальні” вишле йому як тільки будуть готові і, що редакторам “Діла”, “Батьківщини”, “Зорі” і “Нового пролому” книжки роздасть сам [27, т. 49, с. 134]. У газеті “Kurjer Lwowski” І. Франко виступає з рецензією “Руські народні читальні” [15. — 1887. — 7 жовт].

У листі до М. Драгоманова 15 січня 1888 р. І. Франко пише, що “Читальні” він “видав своїм накладом” і платить з грошей зароблених в “Kurjeri” [27, т. 49, с. 135]. В цьому ж листі він запитує чи не добре було б, щоб М. Драгоманов написав рецензію на “Читальні” для львівського журналу “Kwartalnik historyczny” [27, т. 49, с. 136]. Повідомляючи, що прийшли турботи з розсилкою “Читалень” І. Франко в листі до М. Павлика від 16 лютого 1888 р. запитує чи передали книгу краківським студентам, а також оцінює працю М. Павлика: “Книжка Ваша загально сподобалась, можна сказати навіть, що зробила велике враження. Коли-то ми здобудемось на другу таку?” [27, т. 49, с. 143]. У свою чергу М. Павлик написав чимало рецензій, відгуків написав на твори І. Франка, нерідко він аналізував його окремі виступи і публікації в періодиці [9, с. 323].

Новим етапом у журналістській і видавничій діяльності М. Павлика стала праця у “Народі”, “Хліборобі”. Від 1 січня 1890 р. за редакцією М. Павлика та І. Франка почав виходити двотижневик “Народ”. Цьому допоміг щасливий випадок. Адже М. Павлик та І. Франко фінансово не змогли б забезпечити це видання. У жовтні 1889 р. М. Драгоманов їздив до Парижа на фольклорний конгрес і там після полеміки з делегатами-українофілами (про драгоманівський космополітизм), один з них — М. Ковалевський — не без вагань, вручив йому чек на 1000 франків. Ці немалі гроші й пішли на нове видання [7, с. 463].

У журналі “Народ” була надрукована перша програма Русько-української радикальної партії, ухвалена на з’їзді 6 жовтня 1890 р. І. Франком, М. Павликом, С. Даниловичем, Є. Левицьким, Р. Яросевичем як членами управи РУРП [19 - 1890 - № 20].

Михайло Драгоманов вважав організацію незалежних від влади видань і розгортання кооперативно-спількового руху особливо важливою заслугою своїх галицьких товаришів. Він писав: “... я дозволю собі звернути Вашу увагу на діяльність Франка, Павлика і друзів їх, що знайшла вираз між іншим у виданні “Народа” і “Хлібороба” (популярних газет). Це перший досвід залучення до активної політики самого галицького простонароддя і якби він не проявився ні в чому іншому, як в організації кооперативно-селянських асоціацій, як Гуцульська Спілка, народні спілки в різних місцях, — у влаштуванні мітингів, то й тоді він би заслуговував на увагу” [14, с. 312].

Іван Франко у листі до М. Павлика від 12 серпня 1894 р. пише: “Дорогий друже! Постараюсь приїхати на неділю. Шлю Вам тим часом 10 руб. на книжку Кримського. Драгоманов пише мені, що ви хоруєте. Я й сам догадувався, що щось воно недобре, коли ні “Народ”, ні “Хлібороб” не виходять [27, т. 49, с. 510].

І. Франко та М. Павлик вважали, що шлях до соціальної і національної незалежності лежить через усунення економічної несправедливості. Політичну незалежність, не підкріплену економічною, вони вважали недостатньою. У статті “Руське державне право і народна справа”, написаній у співавторстві і надрукованій у “Народі” І. Франко та М. Павлик вказували: “Приміри Сербії, Болгарії, Румунії показують нам наглядно, що самостійність політична, навіть дуже дорого куплена, зовсім іще не значить поправу долі робочого люду, ані не запевнює цілої “самостійної держави” від чужого визискування економічного і політичного” [19. — № 1].

16 грудня 1894 р. у Львові було створено культосвітнє товариство “Поступ” і проведено святкове віче з нагоди 30-літнього ювілею політично-громадської і літературно-наукової діяльності М. Драгоманова [17, с. 22]. Головою товариства обрали М. Павлика. Виступаючи на вічі, головуючий М. Павлик підкреслив, що ювілей М. Драгоманова відзначається з ініціативи громадськості Наддніпрянської України [17, с. 23]. На вічі з доповідями виступили М. Павлик та І. Франко. Високо

оцінила значення цього заходу Леся Українка, яка у листі до М. Павлика писала, що ювілей Драгоманова — “це справді було свято свідомої себе України” [20, т. 8, с. 212]. Найвагоміший внесок у це свято зробили М. Павлик та І. Франко.

15 червня 1896 р. Іван Франко разом з Михайлом Павликом, Володимиром Гнатюком, Остапом Терлецьким, Андрієм Чайковським підписав гостре політичне звинувачення правителям Австро-Угорщини — заяву-протест “І ми в Європі”. Автори змалювали картину національного гніту закарпатських українців: “Такими-то способами обезсилено, зубожено, онимнено, обдерто з усіх найкращих здобутків цивілізації великий і живий відлам українсько-руського народу, відібрано йому можливість промовляти самому в своїй обороні, заткано уста” [10, с. 3].

У жовтні 1898 р. з ініціативи М. Павлика, В. Гнатюка, Н. Кобринської та інших діячів відбулося святкування 25-річної літературної і громадсько-політичної діяльності І. Франка. М. Павлик надіслав листи до В. Гнатюка, де йдеться про підготовку і видання ювілейного збірника, присвяченого І. Франкові. Виступаючи на ювілеї, М. Павлик, зокрема, сказав: “... позволь, найперше, подякувати тобі, за те, що не погордив еси найдорожчим духовним скарбом тих наших мас — їх мовою, простою мовою наших народних пісень та оповідань, а навпроти, поклав її в основу своєї праці на нашій літературній ниві та показав своїми власними писаннями, що мова та спосібна до найвищих творів штуки та науки” [18, с. 149— 150].

М. Коцюбинський у своєму рефераті, який прочитав у чернігівській “Просвіті” у 1908 р., зазначив: “Літературна продуктивність Франка така велика, що ще літ 9 літ тому назад, коли святкували 25-літній ювілей його літературної діяльності, один список його творів зайняв цілу книжку на 127 сторінок” [13, т. 4, с. 49]. Книжку цю із списком творів ювіляра уклав М. Павлик.

М. Василенко у статті “Іван Франко і радикали” зазначає: “Іван Франко офіційно порвав із заснованою ним колись радикальною партією. М. Павлик порадив Іванові Франку зійти зі сцени і не займатися політикою” [4, с. 201].

Наприкінці січня 1900 р. І. Франко пише до М. Павлика: “Чую себе радикалом, і правдоподібно, не перестану до смерті чути себе ним і працюватиму для радикалізму. . В інтересі національним

може лежати боротьба проти усякої кривди. . Національний розвій може лежати в тім, що ми з-посеред своєї нації витворювали всі ті стани і верстви, що відповідають певним функціям народного життя, і не потребували дізнавати кривди ще й від того, що ті функції серед нашого народного тіла будуть сповняти люди чужих нам народностей нам на шкоду. . Я чую себе насамперед русином, а потім радикалом. . ” [27, т. 50, с. 146-148].

З нагоди 30-річної діяльності М. Павлика на громадській ниві від філологічної секції вітання прислав І. Франко: “Високоповажний пане товаришу! Філологічна секція. . прилучається до ювілейного обходу Вашої 30-літньої літературної діяльності і, шануючи в Вас одного з перших піонерів незламного борця за народні права пильного робітника коло усвідомлення народної маси та разом із тим свого товариша на полі наукової роботи в Науковім товаристві імені Шевченка, бажає Вам здоров’я і сил до дальшої праці на хосен дорогої всім нам науки і на пожиток та славу нашого народу. За філологічну секцію. . Іван Франко, директор” [27, т. 50, с. 254]. Поряд з цим І. Франко помістив у “Літературно-науковому віснику” статтю “Михайло Павлик (Замість ювілейної сільветки)”. Ця стаття мала зовсім інше спрямування ніж вищевказане вітання. Євген Чикаленко згадував: “Коли я переїздив 1905-го року через Львів і зустрівся у Грушевського з Франком, мене вразила в ньому якась зміна — він став мовчазний, байдужий до всього, видно було, що він страшенно перетомлений, запрацьований. Тоді, як Грушевський надзвичайно інтересувався подіями, які починали розвиватися в Росії і в повітрі запахло революцією, Франко був зовсім байдужий. А коли він прочитав в рукопису свою статтю до “Літературно-наукового вісника”, направлену проти Павлика, то мене вразила якась хвороблива в ній гдирливість, необ’єктивність, з якою він поставився до колишнього свого товариша і друга з юних літ. Я пробував умовити його не друкувати тої статті, в його ж власних інтересах, але Грушевському вона сподобалась, бо він тоді ворогував з Павликом, і врешті стаття з’явилась в “Літературно-науковому віснику”, на здивування і огірчення всіх прихильників Франка” [6, с. 268-269]. Я. Горак слушно зауважує, що ця публікація призвела до певного похолодання у взаєминах між Іваном Франком та Михайлом Павликом і стала причиною нетолерантної дискусії між ними.

Іван Франко у листі до Л. Драгоманової від 12 лютого 1907 р. пояснював: “Вертаючи, ще до мого нібито партійного становища, скажу, що в останніх 10 роках віддавшись літературній та науковій праці, відсунувся набік від усіх партій, ні в якій не беру діяльної участі і ні з якою вповні не солідаризуюся” [27, т. 50, с. 312]. У цьому ж листі він пише: “Щодо Павлика, то Ви також помиляєтеся, думаючи, що я нападав на нього за те, що він стоїть за Драгоманова. Він перший протягом цілого року нападав на мене зовсім не за Драгоманова, лаяв мене і по газетах, і усно за моє становище в Науковому товаристві ім. Шевченка і за мою редакційну роботу в “Літературно-науковому віснику, лаяв голосливо, без ніяких доказів і аргументів, поки я не стратив терпцю і не відповів йому по-своєму. І тут, здається мені, я не зробив йому кривди” [27, т. 50, с. 317].

У листі до М. Павлика 24 липня 1907 р. І. Франко писав: “Шановний товаришу! Посилаю Вам визначений мені друк. Листок Драгоманова з подякою та ще 4 листи Драгоманова до Вас із р. 1884 і 1888. Дозвольте з двох останніх дати виписки в моїй кореспонденції для заповнення прогалин, Вам же лишиться повний текст. Дозвольте далі мені як голові секції пригадати Вам конечну потребу якнайшвидше докінчити новий том праць Драгоманова. Це потрібно й для Товариства для рахункового виказу правительству та соймові. Чи лишився по Драгоманові викінчений т. III “Політичних пісень” і коли єсть, то чи думаєте друкувати його в серії, розпочатій Вами? Для мене особисто це важливо знати, бо занявшись тепер критичними студіями над піснями XVII в. я міг би лишити на боці пісні XVIII в. як оброблені вже Драгомановим [27, т. 50, с. 324].

Не можна не погодитися з думкою А. Круглашова: “В цілому ж, протиставлення Павликового та Франкового підходів до Драгоманова, його політичних ідей не повинно абсолютизуватись. Вони нерідко повертались до порозуміння у ставленні до свого вчителя, і у визначенні першочергових завдань українського руху. Обидва вони активно стимулювали своїми дискусіями суспільно-політичний інтерес до спадщини Драгоманова. Прагнучи спертись на повноту фактів, Франко і Павлик здійснили публікацію низки праць та епістолярних пам’яток Драгоманова, чим сприяли введенню їх у науковий обіг. Отже, їх дискусії доречно визнати результативними як

у контексті становлення українського руху на початку ХХ ст., так і в сенсі формування традицій та настанов вітчизняного “драгоманознавства”, вивчення історії національного руху ХІХ ст.” [14, с. 21].

Під час засідання НТШ у Львові 2 травня 1908 року на пропозицію Михайла Павлика було вирішено звернутися до М. Грушевського з проханням, щоб “Виділ заопікувався недужим Франком та його родиною”. Дійсно, невдовзі М. Грушевський сповіщав читачів літературно-наукового вісника про стан здоров’я І. Франка, писав про матеріальну допомогу, що надійшла для нього з Галичини і зі Східної України, а також подавав адреси у Львові й Києві, які могли служити для нових грошових надходжень [11, с. 79— 80].

Робота М. Павлика та І. Франка у Науковому товаристві ім. Шевченка стали важливим етапом їхньої діяльності. Підготовка М. Павликом та І. Франком до видання цілого ряду документів М. Драгоманова і матеріалів про нього засвідчують їх великої ваги внесок у скарбницю української науки. Михайла Павлика можна по праву вважати, поряд з І. Франком, засновником драгоманознавчої мемуаристики. Плідною стала й дискусія між трьома учнями М. Драгоманова М. Павликом, І. Франком і Б. Кістяківським, як з точки зору оцінки історичних подій, так і висновків про місце свого наставника в історії українського національного руху.

26 січня 1915 р. Михайло Павлик помер. На цю втрату важко хворий І. Франко відгукнувся такими словами: “В його особі всі ми втратили талановитого робітника, живу, чуткую силу, сівача зерен плодючих, завзятого поборника неправди та кривди людської, одного з тих будителів народної душі та свідомості, про яких ніколи не гасне пам’ять”. А наступного року, 28 травня 1916 року відійшов у вічність Іван Франко. Такою є історія побратимства, самопожертви заради людей, а разом з тим непростих взаємин видатних українців І. Франка та М. Павлика.

Отже, діяльність Івана Франка та Михайла Павлика сприяла поліпшенню економічного та політичного становища українців, піднесенню їх політичної, національної свідомості й культурного рівня.

1. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Фонд 146. Опис 4. Спр. 3684.
2. Інститут літератури ім. Т. Шевченка Національної академії наук України. Відділ рукописів. Фонд 3(Франко І. Я.), 101(Павлик М. І.)
3. Білінкевич І. Іван Франко на Станіславщині. Біографічно-краєзнавчі нариси / І. Білінкевич — Коломия: Вік, 2006. — 192 с.
4. Василенко М. Іван Франко і радикали/ М. Василенко //Буковинський журнал. — 2015. -№ 3. — С. 186—208.
5. Горак Р. Побратими (До 150 - річчя від дня народження Михайла Павлика та 125 - річчя першого соціалістичного процесу в Галичині / Р. Горак // Науковий вісник музею І. Франка у Львові. Вип. 4. — Львів: Каменяр, 2004. — С. 5— 41.
6. Горак Я. «Особливо близько зійшовся я з... Франком»(Листи до Івана Франка та маловідомі спогади про нього Євгена Чикаленка) / Я. Горак // Науковий вісник музею І. Франка у Львові. Вип. 4. — Львів: Каменяр, 2004. — С. 262— 285.
7. Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу / М. Драгоманов // Драгоманов М. Вибране. — К.: Либідь, 1991. — С. 559— 574.
8. Драгоманів-Шишманова Л. Зі спогадів про М. Драгоманова // Дзвін. — 1991. — № 10. — С. 137 — 144.
9. Іваницька Л. Павлик Михайло Іванович / Л. Іваницька // Діячі науки і культури України: нариси життя та діяльності. — К. : Книги— XXI, 2007. — С. 321— 324.
10. І ми в Європі. Протест галицьких русинів проти мадярського тисячоліття // Житє і слово — 1896. — Т. 5. — Кн. 3. — С. 6— 8.
11. Качкан В. До верховин вселюдського поступу. Новий погляд на життєдіяльність Михайла Павлика // Качкан В. Хай святиться ім'я твоє. Кн. 4. / В. Качкан — Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. — С. 37— 57.
12. Корбич Г. Журнал «Літературно-науковий вісник»Львівського періоду (1898— 1906) / Г. Корбич. — К. : Обереги, 1999. — 144 с.
13. Коцюбинський М. Твори в 6 т. — Т. IV. / М. Коцюбинський — К. , 1962. — С. 46.
14. Круглашов А. Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова / А. Круглашов — Чернівці: Прут, 2000. — 488 с.
15. Kurjer Lwowski. — Lwow. — 1884.
16. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ — першої третини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст / О. Маланчук-Рибак — Чернівці: Книги — XXI, 2006. — 500 с.
17. Михайло Петрович Драгоманов. Єго юбилей, смерть, автобіографія і спис творів. — Львів, 1896. — 442 с.
18. Мороз О. Іван Франко / О. Мороз — К. : Вища школа, 1977. — 390 с.
19. Народ. — Львів, Коломия. — 1890—1895.
20. Переписка М. Драгоманова з Михайлом Павликом. -Т. 8. (1894 — 1895). — Чернівці, 1911. — 293 с.

21. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. — 1939 р.) / Б. Савчук — Івано-Франківськ: Лілея — НВ, 1998. — 280 с.
22. Смолій В. Історичні уроки української революції / В. Смолій // Історія України. — 2000. — № 41. — С. 1— 2.
23. Сокирко О. Михайло Павлик / О. Сокирко // Видатні постаті в історії України IX — XIX ст. — К. : Вища школа, 2002. — С. 335—337.
24. Франко І. Д-р Остап Терлецький / І. Франко // Записки Наукового товариства ім. Шевченка, 1902. — Т. 50.
25. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури / І. Франко — Львів, 1910. — 420 с.
26. Франко І. Документи і матеріали. 1856—1965 / І. Франко — К. : Наукова думка, 1966. — 544 с.
27. Франко І. Зібрання творів у 50 - ти т / І. Франко — К. : Наукова думка, 1986
Т. 48. Листи (1874— 1885). — 767 с.
Т. 49. Листи (1886— 1894). — 810 с.
Т. 50. Листи (1895— 1916). — 703 с.

ANNOTATION

Volodymyr Kostiuk. Ivan Franko and Mykhailo Pavlyk (to the Story of Fellowship and Complicated Relationship). I. Franko and M. Pavlyk are the founders of Russian-Ukrainian radical party, the first party of new parliament-type in Ukraine. They considered the basic tendencies of development of Ukrainian issue of uni-ty of Ukrainian lands and creation of an independent Ukrainian state. For the first time in the history of Ukrainian periodicals *Narod* magazine that they published gave extensive coverage of the life of working people and peasantry, in particular.

Key words. Radical party, populists, Moscovophiles, national revival, Ukrainophiles, independence, socialism, unity, Halychyna.

АННОТАЦИЯ

Владимир Костюк. Иван Франко и Михаил Павлык (история непрыхтрых отношений). И. Франко и М. Павлык стали основателями РУРП — первой в Украине партии нового парламентского типа. Ими осмысливались основные тенденции развития украинского вопроса как соборности украинских земель и создания независимого Украинского государства. В журнале «Народ», издававшемся ими, впервые в истории украинской периодики широко освещалась жизнь трудового народа, особенно крестьянства.

Ключевые слова. Радикальная партия, народовцы, москвофилы, марксизм, национальное возрождение, социализм, украинофилы, соборность, независимость, Галичина.